

ТАНИЛЦУУЛГА

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"-ийн 4.4.7-д "Эрүүгийн хууль тогтоомжийн эрх зүйн шинэчлэлийг гүнзгийрүүлж, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, бодлого, арга барилыг боловсронгуй болгоно." гэж тусгасан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн хэрэгжилтийн явцад тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийн талаар холбогдох байгууллагуудын саналд үндэслэн Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулав.

Хуулийн төсөлд дараах асуудлыг тусгалаа. Үүнд:

-Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэхэд Монгол Улсын Үндсэн хууль, олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зарчим, хэм хэмжээнд үндэслэх зохицуулалтыг нэмж, ингэснээр олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг шуурхай явуулах нөхцөл бүрдэнэ гэж үзлээ.

-Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдөр Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 16 дахь заалтад "Монгол Улс өөрийн тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг үгүйсгэх аливаа оролдлогыг үл зөвшөөрөх бөгөөд мөнхүү зорилгоор ард нийтийн санал асуулга явуулахыг хориглоно." гэж заасан бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хууль, түүний үзэл баримтлалд нийцүүлэн хууль бус ард нийтийн санал асуулга явуулахыг гэмт хэрэгт тооцохтой холбогдсон нэмэлтийг Эрүүгийн хуулийн Арван есдүгээр бүлэгт оруулах зайлшгүй шаардлага бий болсон.

Ийнхүү Монгол Улсын тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг үгүйсгэх зорилгоор ард нийтийн санал асуулга явуулахыг гэмт хэрэгт тооцохоор Эрүүгийн хуульд нэмэлт орж байгаатай холбогдуулан энэхүү гэмт хэргийг тагнуулын байгууллага мөрдөн шалгах зохицуулалтыг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмж тусгав.

Түүнчлэн Эрүүгийн хуулийн Хорин хоёрдугаар бүлэгт Хахууль авах, Үндэслэлгүйгээр хөрөнгөжих гэмт хэргийн субъектийг нийтийн болон нийтийн албан тушаалтнаас бусад этгээд гэж өргөжүүлж байгаатай холбогдуулан авлигатай тэмцэх байгууллагын мөрдөн шалгах гэмт хэргийн харьяалалд нийтийн албан тушаалтны үйлдсэн эдгээр гэмт хэргийг харьяалуулан шалгах өөрчлөлтийг тусгалаа.

-Монгол Улсад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн дийлэнх хувийг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахгүйгээр заасан, эсхүл хорих ялын дээд хэмжээг гурван жил, түүнээс бага хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг эзэлдэг бөгөөд нийгмийн хор аюулаар бага эдгээр гэмт хэргийг үйлдсэн хүн тухайн гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохирлоо нөхөн төлсөн, хор уршгийг арилгасан, эсхүл гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохирлоо нөхөн төлөх, хор уршгийг арилгах аял элсэх бол эрүүгийн

хариуцлагаас чөлөөлж болох үндэслэлийг Эрүүгийн хуульд нэмэлт оруулахаар тусгасантай холбогдуулан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд мөн яллагдагч, шүүгдэгч хохирлоо нөхөн төлж, хор уршгийг арилгаснаар хэргийг хэрэгсэхгүй болгох талаар холбогдох нэмэлтийг тусгалаа.

Ийнхүү хөнгөн гэмт хэргийн хохирол нөхөн төлж, хор уршгийг арилгаснаар хэрэгсэхгүй болгох зохицуулалтыг хуульчлах нь анх удаа хөнгөн гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд ял оногдуулахгүйгээр шийдвэрлэх, нөгөөтэйгүүр шүүхийн ачааллыг бууруулах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны зардал хэмнэх зэрэг олон талын ач холбогдолтой гэж үзсэн болно.

Хохирлоо нөхөн төлсөн, хор уршгаа арилгасан байх үндэслэл нь хохирогчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхолыг хамгаалах, сэргээн эдлүүлэхэд онцгой учир холбогдолтой төдийгүй, гэмт хэргийн нийгмийн хор аюулыг харгалзан шүүхийн бус журмаар, шүүхийн өмнөх шатанд хэргийг шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлэх юм. Практик байгууллагын санал төдийгүй эрүүгийн процессыг шуурхай явуулах шаардлага байгааг харгалзан уг зохицуулалтыг тусгаж байна.

Тухайлбал, Улсын хэмжээнд 2019 онд нийт гэмт хэрэг 31524 бүртгэгдсэнээс 8265 буюу 26.2 хувийг, 2020 онд нийт гэмт хэрэг 23064 бүртгэгдсэнээс 7405 буюу 32.1 хувийг, 2021 онд нийт гэмт хэрэг 25429 бүртгэгдсэнээс 7637 буюу 30 хувийг Эрүүгийн хуулийн Арван нэгдүгээр бүлэгт заасан Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг эзэлж байна.

Үүнээс Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэгтэй Эрүүгийн хуулийн тус бүлгийн 11.6 дугаар зүйлд заасан Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулах гэмт хэргийг харьцуулахад 2019 онд 8265 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 7391 буюу 89.4 хувийг, 2020 онд 7405 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 6373 буюу 86.3 хувийг, 2021 онд 7637 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 6453 буюу 84.5 хувийг Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулах гэмт хэрэг эзэлсэн байна.

Улсын хэмжээний гэмт хэрэгтэй Эрүүгийн хуулийн 11.6 зүйлд заасан гэмт хэргийг харьцуулахад 2019 онд 31524 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 7391 буюу 23.4 хувь, 2020 онд 23064 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 6373 буюу 27.6 хувь, 2021 онд 23429 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 6453 буюу 25.4 хувьтай байна.

Дээрх тоон үзүүлэлтээс харахад энэ төрлийн гэмт хэрэг сүүлийн 3 жилийн дунджаар улсын хэмжээний нийт хэргийн 28.1 хувийг, Эрүүгийн хуулийн 11.6 дугаар зүйлд заасан гэмт хэрэг Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн 85.2 хувийг эзэлж, жил тутам 2.7 хувиар өссөн байна.

-Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14.5 дугаар зүйлд яллагдагч эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд саад учруулахгүй байх, түүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тогтоосон газар, нутаг дэвсгэрээс гарч явах, Монгол Улсын хилээр гарахыг хязгаарлах тодорхой газар очих, тодорхой хүнтэй уулзахыг хориглох, тогтоосон замаар зорчихыг яллагдагчид даалгаж, хязгаарлалт тогтоох таслан сэргийлэх арга хэмжээг авах асуудлыг зөвхөн прокурорын саналаар шүүх шийдвэрлэхээр заасан байгаа нь практикт шүүхийн процесс хэт уддаг байдлаас хамааран яллагдагч орон зайснаас мөрдөн байцаах ажиллагаа шуурхай, бүрэн хэрэгжих нөхцөл алдагддаг байна.

Иймд ийнхүү процессыг түргэвчлэх, шуурхай явуулахад зарим талаар хүндрэл үүсч байгааг харгалзан Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд мөрдөгчийн саналыг үндэслэн прокурор хязгаарлалт тогтоох таслан сэргийлэх арга хэмжээ авч болохоор нэмэлт оруулахаар тусгав.

-Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг түргэн шуурхай явуулах нөхцөл боломжийг бүрэн бүрдүүлэх үүднээс мөрдөгчид бие даан шийдвэр гаргах боломжтой зарим үйл ажиллагаа, эрхийг хэрэгжүүлэх боломж олгох. Тухайлбал, мөрдөгчийн эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх боломжтой зарим ажиллагаанд эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татах, хэрэг бүртгэлтийн хэргийг хаах, мөрдөн байцаалтыг түдгэлзүүлэх, сэргээх, эрүүгийн хэргийг нэгтгэх, тусгаарлах эрхийг нэмэхээр тусгалаа. Түүнчлэн мөрдөгчийн нээсэн хэрэг бүртгэлийн хэрэгт прокурорын нэгдсэн цахим бүртгэлээс дугаар олгох, мөн мөрдөгч нь гэрч, хохирогч, иргэний нэхэмжлэгч, иргэний хариуцагч, шинжээч, яллагдагчаас мэдүүлэг авах, шийдвэр танилцуулах, мөрдөн шалгах ажиллагаанд оролцуулах зайлшгүй шаардлагатай бол мэдэгдэх хуудсаар дуудан ирүүлэх боломжтой байх өөрчлөлтийг тусгалаа.

Ийнхүү мөрдөн шалгах ажиллагааны зарим эрхийг мөрдөгчид олгосноор прокурорын эрүүгийн хэрэгт тавих хяналт хязгаарлагдахгүй бөгөөд мөрдөгчийн гаргасан шийдвэрийг хүчингүй болгох, өөрчлөх, хэвээр үлдээх эрх хэмжээ хэвээр байна. Түүнчлэн прокуророос эрүүгийн хэрэгт тавих хяналт сайжирч, эрүүгийн хэрэгт зөвшөөрөл олгох, шийдвэр гаргах зэргээр ажлын ачааллын тодорхой хувийг цаасан хэлбэрээр гаргахад зарцуулагддаг байсан нь өөрчлөгдөж, хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын ажиллагааны хяналт тавих үндсэн чиг үүргээ биелүүлэх нөхцөл бүрдэж, мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээн эдлүүлэх ажлын үр дүн дээшлэх болно гэж үзэж байна.

Мөрдөгчийн бие даасан, хараат бусаар ажиллах боломжийг хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуулиар хязгаарласан нь сөрөг үр дагавар үүсгэж, ачаалал ихсэх, ажлын үр дүн буюу гэмт хэргийн илрүүлэлт /40 хувьтай байна/ буурах, мөрдөн шалгах ажиллагаа удаашрах, улмаар хохирол нөхөн төлөх, хор уршиг арилгуулахад бодитой хүндрэл үүссэн байна.

-Эрүүгийн хэргийн нотлох баримт бүрдүүлэх ажиллагааны 60-70 хувийг мэдүүлэг авах ажиллагаа эзэлдэг бөгөөд хэргийг шуурхай шалгаж шийдвэрлэх ялангуяа цар тахал, онц байдал зарласан үед иргэдээс мэдүүлэг авахад хүндрэл учирч улмаар хэргийн шалгалтын ажиллагаа удааширч, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны шуурхай байх зорилт хангагдахгүй байгаатай холбогдуулан зайлшгүй тохиолдолд мөрдөгч техник технологийн дэвшлийг ашиглан цахим хэлбэрээр хэргийн оролцогч нараас мэдүүлэг авах, авсан мэдүүлгийг нотлох баримтын хэмжээнд үнэлэх зохицуулалтыг тусгав. Ингэхдээ мэдүүлэг авахдаа дүрс харж ярих боломжтой холбоо мэдээллийн хэрэгсэл ашиглаж авах, дуу-дүрс харж, мэдүүлэг авах ажиллагааны журмыг Улсын ерөнхий прокурор батлах нэмэлтийг тусгав.

Цаг үеийн нөхцөл байдал үүнийг шаардаж байгаа бөгөөд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг цаг алдахгүй явуулахад онцгой ач холбогдолтой байгааг харгалзан шинээр уг зохицуулалтыг тусгаж байна.

Түүнчлэн эрх бүхий байгууллагын цахим мэдээллийн сангаас цахим гарын үсгээр баталгаажуулсан лавлагаа тодорхойлолтыг нотлох баримтад тооцох, ингэснээр эрүүгийн процессын хугацаа, зардал, хүн хүчний нөөцийг хэмнэх боломжтой гэж үзсэн болно.

-Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа удааширсан, тухайлбал мөрдөн байцаалтын хугацаа үндэслэлгүйгээр сунгасан, мөрдөн байцаалтыг үндэслэлгүйгээр түдгэлзүүлсэнтэй холбоотой асуудлууд ихээр гардаг тул эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны оролцогчийн эрхийг хангах үүднээс оролцогч энэ талаарх гомдлыг дээд шатны прокурор, улмаар шүүхэд гаргах зохицуулалтыг тусгалаа.

-Таслан сэргийлэх арга хэмжээний тухайд дараах өөрчлөлтүүдийг тусгалаа.

1.Барьцаа авах таслан сэргийлэх арга хэмжээний доод болон дээд хэмжээг тогтоож, гэмт хэргийн нийгмийн хор аюул, хохирлын хэмжээ, хор уршгийн шинж, яллагдагч, шүүгдэгчийн хувийн байдлыг харгалзан таван саяаас нэг зуун сая хүртэл төгрөг байх нэмэлтийг тусгав.

2.Яллагдагч, шүүгдэгчийн эд хөрөнгийг битүүмжлэх нь хуулийн этгээдийн бизнесийн хэвийн үйл ажиллагааг саад учруулахад хүргэж, улмаар энэ нь хуулийн этгээд, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг зөрчихөд хүргэдэг тул эдгээрийн эрх ашгийг хамгаалах үүднээс эрүүгийн хэрэгт холбогдуулан шалгагдаж байгаа хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг нэн тэргүүнд зогсоох, саад учруулахгүй байх зохицуулалтыг тусгалаа.

3.Таслан сэргийлэх арга хэмжээний үр нөлөөг харгалзан хувийн батлан даалт авах таслан сэргийлэх арга хэмжээг нэмж тусгав.

-Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн Хорин хоёрдугаар бүлгийн зарим зүйлд заасан авлигын гэмт хэрэг, Хорин есдүгээр бүлэгт заасан Хүн төрөлхтний аюулгүй байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэргийг хялбаршуулсан журмаар хянан шийдвэрлэхгүй байх, авлигын хэргийг түргэн шуурхай шийдвэрлэх, мэргэшсэн шүүгчээр шийдвэрлүүлэх үүднээс давж заалдах шатны шүүх анхан шатны журмаар шийдвэрлэдэг байх, давж заалдах эрхийг Улсын дээд шүүхэд хангах бодлогыг баримтлан холбогдох өөрчлөлтийг хуулийн төсөлд тусгалаа.

Хялбаршуулсан журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны хэмжээ, хязгаарыг тогтоосноор нийгмийн нийтлэг хүсэл зориг хангагдах, улмаар шударга ёсыг тогтоох төрийн үйл ажиллагааны үзэл санаа хангагдана гэж үзэж байна.

Авлигын хэргийг анхан болон давж заалдах шатны шүүхээс шийдвэрлэсэн талаар прокурорын байгууллагаас ирүүлсэн мэдээллээс дурдахад, анхан шатны шүүхээс авлигын гэмт хэрэг 2019 онд 42 хэрэг шийдвэрлэснээс 25 хэрэгт давж заалдах гомдол, эсэргүүцэл гарч, үүний 16 хэргийг, 2020 онд 99 хэрэг шийдвэрлэснээс 47 хэрэгт давж заалдах гомдол, эсэргүүцэл гарч, үүний 24 хэргийг, 2021 онд 154 хэрэг шийдвэрлэснээс 66 хэрэгт давж заалдах гомдол, эсэргүүцэл гарч, үүний 41 хэргийг давж заалдах шатны шүүхээс анхан шатны шүүх болон прокурорт буцаасан, анхан шатны шүүхийн шийдвэрт өөрчлөлт оруулсан мэдээлэл байна. Өөрөөр хэлбэл анхан шатны шүүхээр шийдвэрлэж байгаа авлигын гэмт хэргийн 50% орчим нь давж заалдах шатны шүүх рүү очиж, тэдгээрийн мөн тал хувь нь анхан шатны шүүх рүү буцаах, шийдвэрт өөрчлөлт орж байгаа үзүүлэлт байна.

-Хэргийн мөрдөн шалгах ажиллагаа дууссаны дараа өмгөөлөгчийг хэргийн материалтай танилцах боломжтой байгаа нь бодит мэтгэлцээнийг хязгаарлахад хүргэж байгаад анхаарч, өмгөөллийн үйл ажиллагааг яллах талтай тэнцвэртэй болгох үүднээс өмгөөлөгч шүүхийн өмнөх шатанд хавтаст хэргийн материалтай танилцах, нууцлалыг хангах зохицуулалтыг тусгалаа.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарч байсан хүндрэл бэрхшээл, хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх сөрөг үр дагавар арилж, мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, зөрчигдсөн эрхийг нөхөн сэргээн эдлүүлэх ажлын үр дүн дээшлэх болно.

Хуулийн төслийг олон нийтээр хэлэлцүүлэхээр Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасны дагуу Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.2-т заасны дагуу тус яамны албан ёсны цахим хуудсанд 2022 оны 04 дүгээр сарын 04-ний өдөр байршуулаад байна.

ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН ЯАМ